

02 NUORAT JA DEMOKRATIJA 03 DOARVÁI OLLESOLMMOŠ? 04 NOMINAŠUVDNA 05 GII SÁHTTÁ MEARRIDIT? 06 MO STIVREJUVVO NORGA?
07 PREASSA –“NJEALJÁT STÁHTAFÁPMU” 08 BUOLLI ÁŠŠI 10 GII SÁHTTÁ MEARRIDIT ÁŠŠELISTTU? 11 MO SÁHTÁT DON POLITIHKA VÁIKKUHIIT?
12 VÁLGAGIŽŽU OĐĐA MEDIAID BOKTE 13 GAŽAT OVTTA POLITIHKKÁRA 14 SÁMEDIGGI 15 LUOHKKÁ VÁLGA 16 RUOSSALASSÁNIT

OAHPPIÁVIISA
2009
STUORRADIGGE-
VÁLGA
NUORAIĐÁSSI

JIENAS
JA
MEARRIT

OAHPPIÁVIISA 2009 STUORRADIGGE- VÁLGA NUORAIÐÁSSI

NUORAT JA DEMOKRATIJA

Leat go Norgga nuorat unnit servodat berošteaddjit go eará riikkaid nuorat? Lea go mis menddo buorre dilli min riikkas? Norga lea demokrátalaš riika. Dat mearkaša ahte eanet lohku mearrida, muhto unnitlogu beroštumit maiddá vuhtii váldojuvvojit. Oanehaččat daddjo ahte demokratiija lea friddjavuohta olbmuid gaskkas ja buohkain seammá vuoigatvuohta.

Norggas lea mis mielmearrideapmi ja sátnefriddjavuohta. Mis lea mánáidáittardeaddji gii galgá áimmahuššat mánáid beroštumiid. Mis lea mánáidsuodjalanbálvalus mii galgá suodjalit mánáid veahkaváldimis ja fuolahisvuođas. Mii orrut ovttá dain máilmmi buoremus riikkain go lea sáhka riektesihkkarvuođas. Mii eat dárbbáš ballat lea go mis várri borramuššii, skuvlaohppui dahje orrumii. Mii eat oro áitojuvvon soahteguovllus. Lea justa dát ríggodat ja oadjebasvuohta mii várra dagaha ahte mii nuorat Norggas eat leat nu berošteaddjit. Mis lea nu buorre dilli ahte eat dárbbáš levget maidige. (.....)

Mun jáhkán ahte ávkkuha nuoraid oážžut beroštišgoahtit, muhto nugo buot eará eallimis de fertet oahppat dan. Mánán go oahpat šaddat buorre lundui, de don sihkkarit olles eallima illudat dáinna. Jos hárjehalat digaštallat oadjebas sajis, de oahpat maiddá leat berošteaddjin. Ruoktu ja skuvla sáhttet leat báiki gos digaštallojuvvo. Deháleamos lea ahte nuorat dustet dadjat sin oaiviliid ja dohkkehit guđet guimmiid oaiviliid. Eai buohkat dárbbáš leat ovttaoaivilis, muhto galgá dohkkehit ahte earáin leat eará oaivilat. Ii go leat demokratiijas sáhka.

Nanna, 9 luohká 22.05.06, WWW.GLOBALSKOLEN.NO

Čakčamánu 14. beaivve 2009 lea stuorra- ja sámediggeválga Norggas.

(Muhtun giełldain maiddá čakčamánu 13. beaivve)

Háldiidat go váikkuhit geat stivrejit Norgga? Háliidat go rievdadusaid? Dalle fertet beroštit? Okta vuohki lea čiekŋudit maid politihkkarat ja bellodagat oaivvildit. Várre vel gávnnat don bellodaga dahje organisašuvnna man ovddas don dáhtošit bargat.

Ealli demokratiija dárbbáša ássiid geat beroštit ja geat háliidit riikka buoret ássansadjin. Geavat dán gihppaga áŋgirit ahte gávdnat áššiid main don beroštat, ja čiekŋut daidda áššiide. Boahtte válgga beasat várre DON jienastit

DEMOKRATIJA

Norga lea demokrátalaš riika, muhto demokratiija ii leat lunddolaš buot riikkain. Muhtun riikkain stivre diktator-muhtun joavkku ovddas dahje muhtun bellodaga ovddas ja lea jienasteddjiid haga. Eará riikkain fas stivre anarkii ja lobihisvuohta. Demokratiijas válljejit ássit friddja, čiegu válggas gii galgá stivret. Válggat dollojuvvojit mearriduvvon áigge.

Sátnefriddjavuohta, religiuvdnafriddjavuohta, riekti organiseret iežas, árvvusatnit olmmošvuoigatvuođa, riektesihkkarvuohta ja friddja preassa leat muhtun demokratiija dovdomearkkat.

BARGOBIHTÁT

1. Berošteaddji?

Loga Nanna ságastallama. Merkes muhtun čuoggáid maid son oaivvilda nuoraid ja beroštupmi birra. Jurddaš muhtun guovllu áviissaid birra ja gávnna áššiid mat du mielas leat dehálažan. Mannet oktii joavkun ja digaštallet su oainnu ja mat áššit sáhttet oážžut nuoraid beroštit.

2. Jienastanvuoigatvuohta buohkaide?

Go lea jienasteapmi Norggas de eai leat buohkat "mielássit". Guorahala geat sáhttet jienastit dán válggas, ja geat eai sáhte jienastit, dat geat ássat Norggas. Guorahala maid dáid geat mearridit geat besset válgalisttuide. Dagaha dát prinsihppa buorre demokratiija? Ságastallet smávit joavkkuin maid dii oaivvildehpet dáid njuolggadusaid birra. Válganjuolggadusaid gávdnabehtet WWW.LOVDATA.NO dahje giełlda- ja regionáladepartemeantta neahttasiiddus WWW.VALG.NO.

3. Gii mearrida skuvllas?

Mannet smávit joavkkuide ja árvvoštallet mo skuvllas váldojuvvojit mearrádušat (omd lágiideami, ortnetnjuolggadus, fágat jna.) Makkár mearrádušain besset oahppit leat fárus mearrideamen.

Doarvái ollesolmmoš máksit vearu dahje čohkkát giddagasas, muhto jienastit???

FÁKTA

- Jagi 2004 ovddidedje njeallje SG Stuorradiggeáirasa vuodđoláhkaevttohusa rievdatit 16 jahkái jienastanrievtti Stuorradiggeválgii. Evttohus ii dohkkehuvvon go eanet lohku oaivildii lea lunddolaš jienastan vuoigatvuođa ahki čuovvu válddálašvuođaagi.
- Buot ohcamat mat ovddidedje jienastan vuoigatvuođa 16-jahkásaččaide jagi 2007, eai dohkkehuvvon.
- 2008: Ráđđehus evttoha iskannortnega mas 16 jahkásaččat besset jienastit báikkálašválggas jagi 2011. 20 gieldda ohcet beassat searvat dasa.
- Maŋgá válgga 2009: G ja SG áirasat leat evttohan rievdatit vuodđolága, ahte vuolidit jienastanagi 16. jahkái Stuorradiggeválgii.
- Muhtun riikkain gos lea jienastanahki 16: Brasila, Cuba, Østeriika, Nicaragua

Gi oss stemmerett!

FAKSMILE: NETTAVISEN 06.03.08

- Senk alderen til 12 år

Jeg er veldig enig med barnesensbudet om å senke alderen for stemmerett, men trorfar ikke senke den til 12 år, sier Frank Aarebrot.

16. februar 2007 11:50

Aarebrot, professor i sammenlignende politikk ved Universitetet i Bergen, ser ingen god grunn til å tru at 12-åringar verten ei mindre interesserte, er mindre samfunnsaktive eller at de skal ha mindre å si i utforming av samfunnet enn femtente 90-99-åringar.

Følgere mistet meg automatisk stemmerett hvis man blir uføretrykta, men denne endringen gjelder kun fornet i 1990.

Hj er må ha jo 12-åringar, mentat, allerede stemmerett. Personer med Downs syndrom kan stemme, sier Aarebrot.

Da ble det, det vil jo være bedre at ungdommer lærer seg å stemme som riktige 12-åringar enn som barnetvilske 16-åringar.

FAKSMILE: NRK 17.07.2007

BARGOBIHTÁT

1. Mii digaštallat

Juoge luohká guovtti jovkui. Vuosttaš joavku galgá gávdnat nu mánga ákka go vejolaš čuovvovaš cealkagii: 16 jahkásaččat berrejit oažžut jienastan vuoigatvuođa. Nubbi joavku fas ákkastallá vuostá. Mannet oktii guovttis ja guovttis ja juogat ákkaid ovttain geainna leat ovttaoavilis. 3. Digaštala geainna nu geainna it leat ovttaoavilis. 4. Dál sáhttibehtet lonuhit rollaid ja geardduhit daid álgo čuoggáid, dahje mannat njuolggá

5. čuoggái. 5. Ovddit iežat oainnu, divaštallat luohkás dahje čále lohkkiidbreava.

2. 12. jahkásaččain berre leat jienastanvuoigatvuohta.

Loga maid Frank Aarebrot oaivilda (Artihkkala gávnnaat www.nrk.no). Gávnna ákkaid maid don doarjjut ja maid it doarjjo. Digaštala luohkás.

3. Maid oaivildit nuorra politihkkárat?

Mana bellodagaid nuoraid organisašuvnnaid neahttasiiduide. Gávnnaat maid oaivildit jienastanvuoigatvuođa birra 16. jahkásaččaide?

4. Oaiviliidiskan

Daga oaiviliskama maid olbmot oaivildit 16 jahkásaččaide jienastanvuoigatvuohta. Merke maiddái agi ja sohka beali dain geaid jearahallebehtet ja buktet ovdán gráfalaččat bohtosiid.

NOMINAŠUVDNA

Stuorradiggeválgá mearrida geat galgá fylkkaid ovddastit boahte njeallje jagi Stuorradikkis. Danin bellodagat nominerejit juohke fylkkas, dat mearkkaša ahte válljejit olbmuid geat galget searvat válgii.

Nominašuvdnaproseassa

1. ČOAHKKIMAT IEŽASET GUOVLLU BELLODATSERVVIIN (DÁVJÁ GIELDDAIN).

- Gii ovddida bellodaga buoremusat Stuorradikkis?
- Dievddut dahje nissonat bajimuš sajiin?
- Ahkejuohkin?
- Persovnnat geain lea minoritehta duoggáš?
- Sihkkarastit ovttá kandidáhta iežas gielddas?

2. BELLODAGAID FYLKKASEARVI EVTTOHIT LOAHPALAŠ LISTTU

Válgabeaivvi mii jienastit go bidjat bellodaga gárvves listtu jienastanurdnii. Jienasteaddjit jienastit ovttá politihkalaš bellodaga. Danin lea nominašuvdnaproseassa dehálaš bellodagaide ja kandidáhtaide. Doppe dat duođas mearriduvvo geas lea vejolašvuhta oažžut saji Stuorradiggái.

BARGOBIHTÁT

- 1) Artihkkalis vuolábealde bohtá oidnosii ahte dušše 2% álbmogis servet nominašuvdnaproseassii. Maid sáhttet bellodagat dahkat ahte eanebut beroštišgohtet politihkkas?
- 2) Muhtumin biddjojit guovddáš politihkkárat listtuide eará fylkkas go doppe gos ieža ássat, ahte sihkkarastit saji Stuorradiggái. Iskka lea go dat dáhpáhuvván dán jagi válggas?

Tlf:

E-poasta:

Webčuju:

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjođiheaddji namma?

.....

Gii ovddasta bellodaga du fylkkas dán áigodagas?

.....

Geat sis servet ođđasit válgii?

.....

Guđemuš evttohas orru du gielddas?

.....

Makkár guovddáš áššit leat bellodagas dán jagi válgii?

.....

Guđemuš bellodaga guovddášássi lea deháleamos dutnje?

.....

Vil ha åpne nominasjoner

Dane (MD-NR): Tidligere Høyre-storleder Kirstin Dønne ønsker at mer spenn system for nominasjoner i partiene.

Betaling utsettelse
 KJØP NÅ OG BETAL OM 9 MÅNEDER
 yotack.no

FAKSIMILE: BA 08.11.2008

Gii sáhtta jienastit, gii sáhtta válljejuvvot, ja gallis válljejuvvojit?

Tlf:

E-poasta:

Webčuj:

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjođiheadji
namma?

.....
.....
.....

Gii ovddasta bellodaga du
fylkkas dán áigodagas?

.....
.....
.....

Geat sis servet ođđasit válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš evttohas orru du
gielddas?

.....
.....
.....

Makkár guovddáš áššit leat
bellodagas dán jagi válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš bellodaga
guovddášášši lea deháleamos
dutnje?

.....
.....
.....

Vuodđolága § 50:s gitta 64:ii lea čállon Stuorradiggeáirasiid válljema birra, geas lea jienastanvuogitvuohtha, gii sáhtta válljejuvvot, man dávjá galgá válga dollot, mo galget mandáhtat juhkkjuvvot, jna.

- Nuorta-Agder 4
- Oarje-Agder 6
- Akershus 16
- Buskerud 9
- Finnmarku 5
- Hedemárku 8
- Hordalánda 15
- Møre ja Romsdal 9
- Nordlánda 10
- Oppland 7
- Oslo 17
- Rogaland 13
- Sogn ja Fjordane 5
- Telemárku 6
- Romsa 7
- Davvi-Trøndelag 6
- Mátta-Trøndelag 10
- Vestfold 7
- Østfold 9

GII SÁHTTÁ JIENASTIT

Vuodđolága § 50: ”Stemmeberettigede ere de norske Borgere, Mænd og Kvinder, som senest i det Aar Valgthinget holdes, have fyldt 18 år”.

Jos galgá beassat jienastit, de ferte leat jienastuslogus. Lea listu mii čájeha geain lea jienastanvuogitvuohtha.

GII SÁHTTÁ VÁLLJEJUUVOT?

Jos galgá sáhttit válljejuvvot, de ferte leat jienastanvuogitvuohtha. Muhtun joavkkut eai sáhte válljejuvvot, omd. departemeantta- ja olgoriikkabálvalusa bargit, ja dasalassin alimusrievtti duopmárat.

GALLIS GALGET VÁLLJEJUUVOT

169 áirasa galget válljejuvvot Stuorradiggái. 150 dain juhkkjuvvot eankil fylkka jienastanlogu vuodul. Manjemuš 19 saji leat dievadasmandáhtat. Dievadasmandáhtat juhkkjuvvot riikadásis jienastanlogu mielde manjá go 150 vuosttaš saji (guovllumandáhtat) leat juhkkjuvvon. Bellodagat ožžot dievadasmandáhtaid fylkkain main ledje lagamus vuoitit ođđa mandáhta. Dán láhkai ovddastit bellodagat vel lagat jienastanlogu ektui. Leat dušše bellodagat, geat ožžot eanet go 4 proseantta jienain (hehttenrádjá), geat sáhttet gilvalit 19 dievadasmandáhta alde.

OVDDASTA GO STUORRADIGGI ÁLBMOGA?

169 áirasa galget stivrret Norgga álbmoga ovddas. Muhto speadjalastá go Stuorradiggi álbmoga?

BARGOBIHTÁT:

1. Váldde vuodđun politihkalaš bellodagaid jienastanlisttuid du fylkkas. Iskka juogu dievduid ja nissoniid gaskkas. Juoge evttohasaid ahkejoavkkuide:
Galle:
18-35 jagi: 35-50 jagi:
50-65 jagi: badjel 65jagi:

Gallásis lea sirddolašduogáš?

Ovddasta go dát álbmoga joavkku?
Digaštallet bohtosiid joavkkuin.

2. Mana Stuorradikki ruovttusiidui, WWW.STORTINGET.NO, ja gávnna gii lea boarráseamos ja nuoramus otná Stuorradikkis.

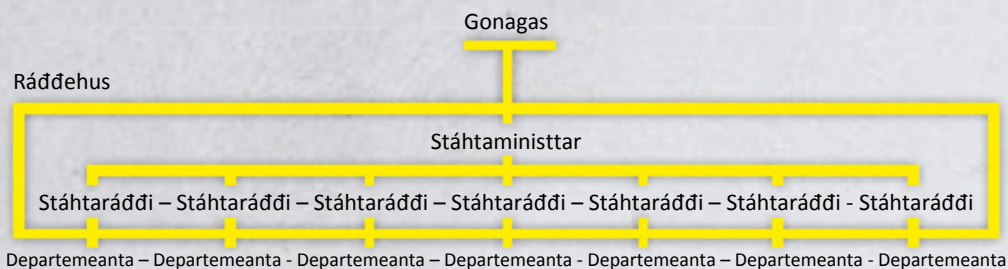
1814:s čoahkkanedje 112 áirasa Riikkačoahkkimii Eidsvollas.

1921:s lei Stuorradiggeáirasiid lohku 150.

1973:s lassánii lohku 155:i, 1985:s 157:i, 1989:s 165:i ja 2005: 169:i.

Mo stivrrerjuvvo Norga?

“Norgga Gonagasriikka vuodđoláhka” juohká bargguid ja válddi golmma “stáhtafámu” gaskkas - Stuorradikki, ráđđehusa ja duopmostuolu – ja bidjá fápmorájá dán golbmasii.

Stuorradiggi mearrida lágaid ja das leat 169 álbmotválljen áirasa. Stuorradikkis leat golbma váldobarggu:

- mearridit, loahpahit ja rievdadit lágaid
- mearridit sisaboáduid stáhtii (vearuid, divadiid ja sullasaččaid) ja lonet ruđaid iešguđet doibmii
- kontrolleret ráđđehusa bargguid ja čuovvut ahte ráđđehus čuovvula Stuorradikki mearráduisaid.

Ráđđehusas lea doaimbi fápmu. Ráđđehus galgá stivrreret riikka lágaid ektui ja doaimmahit Stuorradikki mearráduisaid.

Duopmostuollu lea dubmejeaddji fápmu. Galgá kontrolleret ahte stáhtaorgánat doaimmahit sin fámuid lágaid ja njuolggadusaid ektui, ja dubmet Stuorradikki addin lágaid vuodul.

MAN LÁHKAI VUODĐUDUVVO RÁĐĐEHUS?
Vuodđuduvvo ođđa ráđđehus maŋŋá juohká stuorradiggeválgga. Gonagas addá stáhtaministara doaimma dan bellodatjođiheaddjái dahje dan koalishuvdnii mas leat eanemus jienat. Stáhtaministtar oažžu dalle bargun vuodđudit ráđđehusa, mearkkaša nammadit stáhtaráđiid (ministariid) geat galget jođihit iešguđet departemeantta.

Ráđđehus galgá stivrreret riikka, muhto ii sáhte dahkat dan mii lea stuorradikki eanetlogu vuostá. Stuorradiggi sáhtta ovddidit eahpeluohttámuša ráđđehussii jos leat duhtameahttun ráđđehusa doaibmavuohkái muhtin áššis. Jos eahpeluohttámuš oažžu eanetlogu jienasteamis Stuorradikkis, de ferte Ráđđehus geassádit. Ráđđehus sáhtta su bealis ovddidit kabineahhtagažaldaga. Mearkkaša ahte ráđđehus geassáda jos ii oaččo eanetlogu su evttohussii.

BARGOBIHTÁT:

1. Čilge dáid doahpagiid: Parlamentarisma Stáhtahálddašeapmi Koališuvdna
2. Gii šaddá buoremus stáhtaministtarin? Ráhkát listtu iešguđet bellodagaid stáhtaministtarevttohasaid birra. Namahuvvo go oktage sis preassas otne dahje dán vahkus? Digaštallet gii buoremusat heive leat stáhtaministtarin. Jienastehket dan luohkás.

Tlf:

E-poasta:

Webčuj:

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjođiheaddji namma?

.....
.....
.....

Gii ovddasta bellodaga du fylkkas dán áigodagas?

.....
.....
.....

Geat sis servet ođđasit válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš evttohas orru du gielddas?

.....
.....
.....

Makkár guovddáš áššit leat bellodagas dán jagi válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš bellodaga guovddášášši lea deháleamos dutnje?

.....
.....
.....

Preassa, “njealját stáhtafápmu

Preassa namahuvo “njealját stáhtafápmun”. Prinsihpas galgá preassa leat persovnnalaš friddjavuođa suodjaleaddji, ja kontrolleret ja sivahallat vearrodaguid ovttaskasolbmo vuostá maid rievtti mielde dat golbma stáhtafápmu dahket. Oanehaččat daddjon: leat “váktabeanan” álbmoga ovddas.

UUOĐDOLÁHKA § 100

Vuođđolága § 100:s ii leat čállon mihkkege “njealját stáhtafápmu” birra, muhto Vuođđoláha § 100 dadjá earret eará ahte “Ytringsfrihet bør finde sted” ja “Frimodig Ytringer om statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte”...

Dát lea muhtin lágan váikkuhus friddja ja iešstivrejeaddji preassa jurdagii.

PREASSA SERVODATROLLA LEA:

- Čuovvut maid dat golbma stáhtafápmu dahket ja eai daga
- Juohkit dieđuid dan birra mii dáhpáhuvá
- Analyseret, kommenteret ja kritiseret

FRIDDJA JA IEŠTIVREJEADDJI PREASSA

Friddja ja iešstivrejeaddji preassa mearkaša ahte doaimmahus mearrida ieš maid háliidit muitalit váikkutkeahhtá eiseválddis, oamasteaddjis dahje earáin geain lea fápmu dahje sis geain lea erenoamáš dárbu.

Norsk Presseforening čilge preassa servodatrolla “Leat Várrugas-plakáhtas”. Leat Norgga journalistaid etihkalaš njuolggadusat, ja lea guovddážiis buot digaštallamiin preassa doaimma birra. Dá lea oassi:

LEAT VÁRRUGAS-PLAKÁHTA (OASSI)

1. Preassa servodatrolla

1.1 Sátnefriddjavuohta, diehtofriddjavuohta ja deaddilanfriddjavuohta leat demokratiija vuođđogeaddggit. Friddja ja iešstivrejeaddji preassa lea okta daid dehálemos ášahusain demokrátalaš servodagas.

1.2 Preassa doaimmaha dehálaš doaimmaid nugo diehtujuhkima, digaštallama ja servodatkritihka. Preassas lea erenoamáš ovddasvástádus ahte iešguđet lágan oainnut bohtet ovdan.

1.3 Preassa galgá suddjet sátnefriddjavuođa, deaddilanfriddjavuođa almmolašvuođaprinsihpa. Ii sáhte vuollánit jos muhtin viggá hehte bákkheami bokte rabas digaštallama, friddja diehtujuhkima ja friddja beassan gálduide.

1.4 Lea preassa vuoigatvuohta diehtujuhkit mii dáhpáhuvá servodagas ja almmustahtit moaitinveara diliid. Lea preassa geatnegasvuohta árvoštallat kritihkalaččat mo media ieš deavdá su servodatrolla.

1.5 Lea preassa ovddasvástádus suddjet ahte ovttaskasolbmo ja joavkku veahkaválddáláshvuođa ja rihkkuma vuostá maid almmolaš eiseválddit ja -ášahusat, priváhta fitnodagat dahje earát sáhttet dahkat.

Olles Leat Várrugas-plakáhta gávnnat Norsk Presseforbund neahttasiiddus: WWW.PRESSE.NO

BARGOBIHTTÁ:

Ráhkát áviisaássi media servodatrolla birra gažademiid vuođu

- Gažat muhtin journalistta.
- Gažat “dábálaš” olbmuid.

Ráhkaneapmi: Loga Leat Várrugas-plakáhta kap. 1. Iskka leat go ođasmedias konkrehta áššit mat sáhttet leat vuođđun.

Gažadettiin: Čuovo bohtet go ovdan buorit cealkámušat mat sáhttet govvet ášši bures dahje buorre bajilčála du áššái.

AKTIIVVALÁŠ MEDIAPOLITIHKKA

Stuorradiggi ja ráđdehus bidjet rámmaid geat ožžot lobi doaimmahit TV- ja radio sáddagiid, ja gáibádusaid prográmmaprofiilii. Earáin go Norsk rikskringkasting:s ferte leat konsešuvdna doaimmahit álbmomeida. Konsešuvdna ráddjejuvvo áiggi dáfus. (Geahča Lov om kringkasting WWW.LOVDATA.NO)

PREASSADOARIJA

Stáhta juolluda preassadoarjaga gilvohkiduvvon áviissaide vai bisuhit áviissaide valljivuođa.

Buolli ášši

Gávna “buolli” ášši. Galgá leat ášši mii lea olu ságaštallon mediain ja mas “temperatuvra lea badjin” ja sierramielalašvuotta bellodagaid gaskkas lea stuoris

- 1 Geat celket ášši birra?
- Riikkipolitihkkár dahje báikkálašpolitihkkár
- 2 Oza báikkálašáviissas. Gávna ášši mii namahuvvo sihke riikkamediain ja báikkálašáviissain. Makkár erohusat leat mo riikkamediat ja báikkálašáviisa ovdanbuktet ášši?
- 3 Ráhkát ákkastallanlisttu mas boahtá ovdan oainnut mat leat sihke ovttaoavilil ja ášši vuostá.

LOHKKIIDČÁLLOSAT

Mánga politihkkára čállet lohkkidčállosiid muitalan dihte maid oavvildit dihto ášši birra. Dan sáhtát don maid dahkat! Lohkkidčálus berre dušše sisttisdoallat ovttá čuolmma, leat oanehaš, njuolgga áššái ja leat álkes giella. Lohkkidčállosa sáhttá hukset čuovvovaš láhkai:

- Čilget dili/ ášši
- Čilget čuolmma
- Čoavddusevttohus
- Čovdosa konsekvanssat

BARGOBIHTÁT:

1. Vuolggasadji lea ášši man välljejit “Buolli áššin” bargobihtás. Čále lohkkidčállosa muhtin áviisii mas dus lea okta oaidnu ja háliidat váikkuhit lohkkid šaddat ovttaoavilil dutnje.
2. Vállje bellodaga maid don oavvildat buoremusat ovddastit nuoraid áššiid, ja čále lohkkidčállosa mas ákkastalat dan láhkai ahte doarjjut bellodaga.
3. Kárte bellodagaid áigeguovdilis áššiid oainnuid. Válgagičču áššiid sáhttá sirret iešguđet áššesuorgái omd. “Mánát ja nuorat”, “Skuvla”, “Biras”, “Dearvvašvuotta”, Boarrásiidfuolahus”, fievrrideapmi/johtolat, “vearroeahpideapmi”, “Olgoriikapolitihkka”, jna.

Tif:

E-poasta:

Webčuj:

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjođiheadji namma?

.....
.....
.....

Gii ovddasta bellodaga du fylkkas dán áigodagas?

.....
.....
.....

Geat sis servet odđasit válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš evttohas orru du gielddas?

.....
.....
.....

Makkár guovddáš áššit leat bellodagas dán jagi válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš bellodaga guovddášášši lea deháleamos dutnje?

.....
.....
.....

Tema	Ášši	Politihkkár/bellodat gi/mii cealká	Maid oavvilda politihkkár/bellodat
Biras	Bartahuksen gáddeávdagas olgodaddan	Ivar Ramberg (SG)	Čavgasat njuolggadusat vai hehte huksema

Gli mearrida áššelisttu

Preassa lea válgagičču sadji. Uhcán olbmot lohket buot bellodatprográmmaid. Jienasteaddjit ráhkadit gova bellodagain ja politihkkáriin áviissaid-, TV-, radio- ja Interneahtta ođđasiid ja digaštallamiid vuodul.

Friddjavuohta mii preassas, “njealját stáhtafápmu”, lea mearridit maid áigot ovdanbuktit, lea seammás fápmu stivret maid háliidit ovdanbuktit.

PREASSA JA POLITIHKKÁRAT DÁRBBAŠIT GUHTET GUIMMIIDEASET

Stuorradiggepolitihkkárat ja preassa dárbbášit lotnolasat guhtet guimmiideaset.

Politihkkáriidda lea dehálaš oažžut sin áššiid namahuvvot preassas, ja pressii lea dehálaš oažžut dieđuid ja áššiid politihkkáriin.

TV-DIGAŠTALLAMAT, POLITIHKKA JA GUOIMMUHEAMIT

Eanaš olbmot vásihit ođassáddagiid ja digaštallanprográmmaid TV:s leat báhkaseamos válgagižžosajit. Muhtin prográmmain lea vuollegis ravkkas gos oasseválddit besset hállat ollásit. Eará

prográmmain fas váikkuha prográmmajođiheaddji eanet, ja motiiva lea eanet guoimmuhit go juohkit dieđuid.

BARGOBIHTÁT

1. Mo vásihat don politihkalaš TV-digaštallamiid? Čuovo muhtin TV-digaštallama. Čále oanehis lohkkidčállosa muhtin áviisii dahje dieđu radioi man láchkai don vásihit TV-digaštallama.
2. Válgagižžu áviissain Dán bargobihtá sáhtá bargat “juohke beaivvi” vuoruid mielde ovttaskas ohppiid dahje joavkkuid mielde. Sáhttet boahit šaddat ealasis digaštallamat luohkás.
3. Dahká go preassa buori barggu? Loga § 1.4 Várrugas-plakáhta. Dutkka mediagova ovtta beaivvi: Loga áviissaid, geahča TV, guldal radio. Gávnnat go áššiid mat govvidit § 1.4? Muital earáide luohkás maid leat gávnnahan.
4. Digaštala dán cealkámuša “Jos mii galgat leat čadnon dušše Tabloid:i ja Redaksjon EN:i, de lea duođaid álbmotstivren heahtedilis.”

Loga váлгаáššiid áviissas. Vállje ovtta artihkkala, kommentára dahje lohkkidčállosa mii du mielas lea buorre. Čális muhtin muittuhansáni vai sáhtát mitalit earáide. (Gii? Maid? Manin?)

Man láhkai sáhtát váikkuhit politihka?

Don sáhtát váikkuhit politihka vaikko it leat válljejuvvon Stuorradiggái, gielastivrii dahje fylkadiggái. Don sáhtát váikkuhit politihkkáriid geat leat doppe, ja geat galget mearridit min ovddas. Dá leat njeallje váikkuhankanála.

Tlf:

E-poasta:

Webčuj:

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjodiheaddji namma?

.....
.....
.....

Gii ovddasta bellodaga du fylkkas dán áigodagas?

.....
.....
.....

Geat sis servet odđasit válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš evttohas orru du gielddas?

.....
.....
.....

Makkár guovddáš áššit leat bellodagas dán jagi válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš bellodaga guovddášášši lea deháleamos dutnje?

.....
.....
.....

VÁLGA- JA BELLODATKANÁLA

Go šattat 18 jagi, de lea dus jienastanvuoigatvuohta. Dalle lea du jietna mielde mearrideamen gii válljejuvvo Stuorradiggái.

Don sáhtát dieđihit iežat muhtin politihkalaš bellodahkii ja šaddat politihkkárin olu ovdal go deavddát 18 jagi. Dalle sáhtát leat mielde váikkuheamen bellodatprográmma, namalassii maid bellodat oaivvilda iešguđet áššis. Eanaš bellodagain leat nuoraidossodagat mat bidjet dehálaš áššiid áššelistui, eadnebellodaga váikkutkeahttá.

Bellodagas sáhtát oahpahuvvot politihkalaš bargguide. Dat sáhtttá nannet du duostat oaivvildit.

ORGANISAŠUVDNAKANÁLA

Mánnga berošteaddji nuora dieđihit iežaset heivvolaš organisašuvdnii mii ovddida erenoamáš beroštumiid, ovdamearkka dihtii biras, oahppu, dearvašvuohta dahje valáštallan.

AKŠUVNDA –KANÁLA

Vaikko gii sáhtttá akšuneregoahit ovddidan dihte muhtin ášši. Akšuvdna mearkkaša doaibma, namalassii ahte dagat juoga oažžut fuomášumi muhtin áššái. Danin fertejit sii geat mearridit vuhtii váldit ášši ja du oainnuid. Don sáhtát

juohkit johtulihpuid dahje vázzit demonstrašuvdnaráiddu. Go birasgáhttenakšunisttat čatnet iežaset muhtin ráhkadusguvlu, de ii leat dušše ahte hehttet ráhkadusmášiinnain beassat dokko. Lea seamma dehálaš ráhkadit dramatihka mii geasuha preassa, ja oažžut journalistta muitalit ášši birra medias.

MEDIA-KANÁLA

Jos dáhtut oažžut ollu beroštumi ja doarjaga dihto áššái, de fertet oažžut ášši namahuvvot medias. Sáhtát čállit lohkkidčálloša dahje akšoneret ja cavgilit muhtin journalistii gii čuovvula muhtin “áššiin”, jna. Interneahtta ja sms addá vejolašvuođa gulahallat álbmoga ja media gaskkas, erenoamážit guoská neahttaáviissaide, radio- ja TV-prográmmaide. Go mediat čuovvulit muhtin ášši, de šaddet sii geat mearridit – politihkkárat ja earát geain lea fápmu – fuomášit ášši. Go jerrojuvvo maid sii oaivvildit, ja maid sii áigot bargat, de dovdet “geatnegasvuođa” vástidit ja dahkat juoidá. Dán láhkai veahkeha media du oažžut ášši “áššelistui”.

7. siiddus sáhtát lohkat preassamedia servodatrolla.

LOBYISMA

Lobi = feaskkir. Lobbyisma dahje lobi-doaibma lea “feaskárestin-politihka”. Sisttisdoallá addit dieđuid ja váikkuhit sin geat mearridit, čoahkkinstima ja ságastallama bokte doppe gos lea vejolaš. Sáhtttá leat lávdegoddečoahkkimis dahje Stuorradiggefeaskáris, ja sáhtttá leat muhtin kafeas gávpogis ja vaikko gos. “Buohkat” geat áigot váikkuhit aktiivvalaččat, feaskárestet.

JOAVKOBARGGUT

1. Man láhkai barggašeidet váikkuhit muhtin ášši mearrádusa? Gávdnet báikkálaš ášši man dii oaivvildehpet ferte rievdaduvvot. Gávnahehket geat galget mearridit ášši. Ráhkadehket plána man láhkai dii áigubehtet váikkuhit vai mearridit “riekta”.
2. Manin lea ášši šaddan áviisii? Gehččet otná áviissa. Gávdnet ášši mii muitala báikkálaš vátisvuođa? Manin muitaluvo ášši? Makkár gálduid lea áviisa geavahan? Gii oažžu vuoittu go ášši váldo almmolašvuhtii? Bohtet go iešguđetge oainnut ovdan?
3. Muhtin ideála organisašuvnna bargu. Lea go muhtin birasgáhttenorganisašuvdna din guovllus? Váldet oktavuoda dainna organisašuvnnain dahje muhtimiin gii lea miellahtun gean dovdbahehtet, ja gažadehket. Mii lea organisašuvnna deháleamos bargoguvlu, ja maid dahket vai váikkuhit?

NEAHTTASERVODAT

lea čoaikkanabáiki internehtas gos sáhtát deaivat ja háleštit earáiguin. Sáhttá leat nu álki go digaštallanjoavku dahje neahttasiidu gosa geavaheaddji sáhtte čállit ođđasiid ja oaiviliid, iežas sierra siidu gosa sáhttit bidjat govaid maid. Dá leat muhtin, Norgga ja olgoriikka, neahttaservodagat ollusiid gaskkas: Biip, Blink, Nettby, Origo, Rubbel, Facebook, Flickr, MySpace, Twitter ja Tagged. Norgga stuorámuš digaštallanforuma gávnnat [HTTP://VGD.NO](http://VGD.NO).

RSS

Lea ortnet man du dihtora neahttalohkki automáhtalaččat viežžá ođđasiid nehtas. Sihke áviissat ja muhtin politihkalaš bellodagat fáallet RSS.

Válgagižžu ođđa mediain

Otne gávnnat sihke stáhtaministar Jens Stoltenberg ja Siv Jensen sierra Facebook siidduin.

Das sáhttet ovdanbuktit vehá eará láhkai go dan maid vásihat TV- ja radio digaštallanprográmmain. Facebook lea okta mángga neahttasiidus mas dus sáhttá leat sierra siidu, don sáhtát searvat joavkkuide geain leat seamma beroštumit go dus, dahje sáhtát digaštallat ja kommenteret dan mas beroštat.

BARGOBIHTÁT

1. Mana Facebook:i ja gávnna vihtta politihkkára geain lea sierra siidu. Merkes makkár dieđuid addet sii sin iežaset birra. Buohtastahte guđet guimmiid siidduid. Guđemuš politihkkáriin dovdet don ahte oahpásmuvvet buoremusat? Ákkastala manin. Čálit ja darvit buoremus siidduid seaidnetávvalii. Jienastehket guđemuš siiddu luohká oaivvilda lea buoremus.
2. Váldde vuolggasaji muhtin fáttá mainna leat ovdal bargan, ja geahččal gávdnat digaštallanjoavkku gos fáddá digaštallojuvvo. Mana sisa ja ovddit du oainnu!

facebook.

myspace[®]
a place for friends

twitter

Tlf:

E-poasta:

Webčuj:

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjodiheadji
namma?

.....
.....
.....

Gii ovddasta bellodaga du
fylkkas dán áigodagas?

.....
.....
.....

Geat sis servet ođđasit válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš evttohas orru du
gielddas?

.....
.....
.....

Makkár guovddáš áššit leat
bellodagas dán jagi válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš bellodaga
guovddášášši lea deháleamos
dutnje?

.....
.....
.....

Gažat muhtin politihkkára!

Go áigubehtet gažadit muhtima, de lea dehálaš ráhkkanit bures. Galgabehtet smiehttat maid háliidehpet diehtit ja manin lea dehálaš diehtit dan.

Journalistihkas lea gažadeapmi sihke šládja ja bargometoda. Šládja sirret mii áššegažadeami ja portreahttagažadeami gaskkas. Áššegažadeapmi lea gažadeapmi mii galgá addit midjiide eambo dieđuid muhtin áššis, portreahttagažadeapmi galgá dagahit ahte mii oahpásmuvvat buorebut persovdnii.

RIVTTES GAŽALDAGAT

Čiekŋudehket maid politihkkárat ja bellodagat oavvildit iešgudet fáttá birra. Muhtin ráje gažaldagain berrejit leat plánejuvvon. Gávnahehket maid háliidehpet diehtit eambo, ja ráhkadehket gažaldagaid. Soahpabehtet deaivvadit politihkkáriin, ja jearahallabehtet albma láhkai ja olmmošlaš láhkai. Dalle lea maid gažadanobjeakta mielas vástidit rahpasit ja positiivvaláčat. Go mii gažadit, leat mis muhtin buorit veahkit. Leat gažadansánit Gii, maid, gos, goas, manin ja mo. Dát veahkehit din oažžut deháleamos dieđuid muhtin áššis.

Sáhtta leat vuogas álggahit gažadeami rabas gažaldagain. Sáhttet leat buorit danin go ráhkadit oadjebasvuođa:

- *Mo lea du mielas válgagižžu mannan dán rádjai?*

- *Maid sisttisdoallá dát ášši duođaid?*

Háliidat go čielga ja oanehis vástádusa, de sáhtát geavahit gitta gažaldagaid. Daid fertejit vástidit juo dahje ii.

- *Berre go Norga searvat EO:i?*

- *Berrejit go 16-jahkásaččat oažžut jienastanvuogatuođa?*

Go oaččut vástádusa, de lea vuogas ahte čuovvulat čiekŋudan gažaldagain:

- *Manne oavvildat don mii berret šaddat EO miellahtun?*

- *Manin berrejit 16-jahkásaččat oažžut jienastanvuogatuođa?*

Ale divtte borahallot moive ja eahkečielga vástádusaide. Jeara konkrehta ja oaččo konkrehta vástádusa:

- Mu bellodat ovddasta nannet skuvlla.

- *Nannet skuvlla, maid oavvildat dainna?*

Ále leat balus ovddidit kritihkalaš gažaldagaid, muhto daga dan olmmošlaš láhkai:

- *Muhto ii bat du bellodat leat ovddastan áibbas eará ovdal?*

Sáhtta maid leat ávkkálaš bidjat bottuid.

Jaskatvuoha sáhtta leat unohas. Jos don dáhttot vuorddestit boahte gažaldagain, de dagaha boddu ahte vástideaddji dadjá eambo ja čiekŋalabbot temá birra.

Go journalistat gažadit, de geavahit dávjá variašuvnnaid dáid gažaldagain:

- *Mii imponere du eanemusat?*

- *Mii illudahtta du eanemusat?*

- *Mii beahtta du eanemusat?*

- *Mii hirpmástuhtta du eanemusat?*

BARGOBIHTÁT

1. Gažadanhárbjehallan

Dii galgabehtet gažadit muhtin politihkkára muhtin dehálaš ášši birra. Ráhkadehket njelješ-joavkku mas guovttis čiekŋudit politihkkára oavviliid áššái (geavat áviissaid ja bellodatprográmma), ja dat guokte eará fas ráhkadeaba gažaldagaid ja ráhkaneaba gažadeapmái. Čađat gažadeami rollaspeallun. Gažat politihkkára duohtadilis jos lea vejolaš.

2. Dehálaš áššit

Čoagget muhtin temáid dahje áššiid maid dii oavvildehpet leat dehálaččat. Čađahehket bellodatlisttuid ja ohcetet báikkálaš evttohasaid. Sohppet gažadit ovttá juohke bellodagas. Ráhkanehket bures ovdal gažademiid. Ovdanbuktet bohtosiid dego ođasáššin luohkkái.

(Eará bellodagat)

Tlf:

E-poasta:

Webčuj:

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjodiheaddji
namma?

Gii ovddasta bellodaga du
fylkkas dán áigodagas?

Geat sis servet ođđasit válgii?

Guđemuš evttohas orru du
gielddas?

Makkár guovddáš áššit leat
bellodagas dán jagi válgii?

Guđemuš bellodaga
guovddášášši lea deháleamos
dutnje?

Sámediggi

Vuodđolága § 110 daddjo: “Det paaliger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegrupper kan sikre og udvikle sitt Sprog, sin Kultur og sit Samfunsliv”.

Sámediggeválgá lágiduvvo njuolggoválgan juohke
njealját jagi, oktanaga stuorradiggeválggain.

Sámediggi rolla lea láhččit dilálašvuođa nu ahte
sápmelaččat sáhtte sihkkarastit ja ovddidit gielaset,
kultuvrraset ja servodateallimeaset.

Sámedikkis leat 43 áirasa 2005-2009 áigodagas.
Maŋná válgga geahpiduvvo 39 áirasiin, geat
válljejuvvojit 7 válgabiies.

Sii geat áigot jienastit, fertejit leat čálihuuvon
Sámedikki jienastuslohkui. Váldogáibádussan
beassat čálihuuvot dokko, lea ahte lea deavdán 18
jagi válgajagi, ja ahte

-- dovdá iežas sápmelažžan

-- sámegiella lea ruovttugiella, dahje uhcimusat
okta váhnemis, áhkus/ádjás dahje
máttaráhkus/máttarádjás lea dahje leamaš
sámegiella ruovttugiellan, dahje lea su mánná gii
lea jo čálihuuvon sámejienastuslohkui.

2005 válgii ledje 12 475 olbmo čálihuuvon
Sámedikke jienastuslohkui.

Guokte stuoramus bellodaga otna Sámedikkis
leat Bargiidbellodat 18 áirasiin ja Norgga Sámiid
Riikkasearvi (NSR) 16 áirasiin. Válgaoasseváldi
2005:s lei 72,6 proseantta. 22 nissona
válljejuvvojedje, mearkkaša ahte sii dagahit 51
proseantta Sámediggeáirasiin.

Vuosttaš Sámedikki rabai Gonagas Olav 5.
golgotmánu 9. b. 1989

Loga eambo Sámedikki birra:
WWW.SAMEDIGGI.NO dahje www.diggi.no

Ná jienastat don

1 Váldde dan
bellodaga
jienastanlisttu man
háliidat jienastit.

2 Sáhtát rievdadit
evttohasaid
ortnetvuoru dahje
merket dan nama
báldii gean háliidat
sihkkut.

3 Máhco
jienastanlisttu nu
ahte ii oktage
oainne gean leat
jienastan.

4 Mana
válgamielbargi lusa
gii steampilastá
jienastanlisttu.

5 Bija ieš
steampilaston
jienastanlisttu
urdnii.

(Eará bellodagat)

Tlf:

E-poasta:

Webčuj:

Luohkkáválga

Lágit báikkálaš válgga nu realisttalaččat go vejolaš, jienastanhingaliin, jienastusloguin, jienastanlisttuin, ja válgagižžomateriálain.

Bargobihtta:

Ovdanbuvvte luohká válgabohtosiid:

- Ráhkát tabealla iešguđet bellodagain mat serve válgii, ja govve mo jienat juohkásedje.
- Ráhkát luohkkájienaid juohkáseami proseanttaid mielde.
- Buohtastahte eará luohkkái skuvllas ja stuorradiggeválgga bohtosiin go bohtosat leat garvásat

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjođiheaddji namma?

Gii ovddasta bellodaga du fylkkas dán áigodagas?

Geat sis servet ođđasit válgii?

Guđemuš evttohas orru du gielddas?

Makkár guovddáš áššit leat bellodagas dán jagi válgii?

Guđemuš bellodaga guovddášášši lea deháleamos dutnje?

VÁLGABOHTOSAT

		Áirasat		Du fylka	
Bellodat		2005	2009	2005	2009
BB		61			
OB		38			
O		23			
KáB		11			
GB		11			
SG		15			
G		10			
Eará					
Eará					

DEAVDDE BOAÐUSSKOVI

- Guđemuš bellodat dagai buorre válgga riikkaviidosaččat?
- Guđemuš áššit jáhkát váikkuhii bohtosii?
- Guđemuš bellodagat vuođđudit ráđđehusa?
- Gii šaddá stáhtaministtarin?

ISKKA DU FYLKKA BOHTOSIID

- Guđemuš persovdna ja bellodat ovddastit Stuorradikkis du fylkkas?

